

MEGÉRKEZÉSEK ÉS VÁRAKOZÁSOK

– Négy költő –

Aki máris feltétlenül költői főállomáshoz érkezett a maga pályáján: a „pozsonyi” (Kalligram Kiadó) Hizsniai Zoltán. Legújabb kötete, a *Bárka és ladik*, persze, inkább kikötős hasonlatot sugallana; de hagyjuk, mert alapállagomtól, hogy tudniillik semmi kritikairás (a részemről), nem tágíthatok (mert nem álláspont ez, hanem ahogy mondtam, „ez van most már velem”), de a költészetízlelgetés örömeiről sem mondhatok le (ki is gyötrik belőlem! íme), tünődéseket fogok egybe csupán e dolgozatomban, s így nem stílszerűtlen, ha külön okadatolás nélkül Hizsnyait – jellegében – Tolnai Ottó lelki rokonának tartom. Mely nagyállomásokig jut el, már ha Tolnai életművéhez mérjük munkáját, egyelőre nem tudni. A *Bárka és ladik* teljes figyelmet érdemel, sokszólamúsága nem is hagyná lohadni érdeklődésünket, a szó legjobb értelmében tarka a kötetbéli egység, érezzük, „igencsak hizsnyai” az ügy. Megannyi fordulatában, megannyi fordulójával. A fülszöveg (Podhoránszky Milán munkája) megemlíti, hogy Hizsniai „az unalomkeltés eszközével is él”, ezt nem értem egészen, gondolom, monoton szövegek szerkesztésétől sem riad vissza. Inkább kirobbanásai, másfelől indázásai ragadnak meg, keltik fel érdeklődésemet; unalomról csak a szó –nemes, áttételes, esztétikai kategóriás értelmében lehet szó, ahogyan – hogy más nagyságrendű példát említsünk – Beckett is „unalmasnak” minősíthető a maga módján. Szonettbe foglalt világmegfejtés ugyanúgy megáll „dilis idillek” mellett itt, ahogyan lábjegyzetes vagy képzelt-szerzős művek szövegsora; és mindez, inkább a maga szavát ismételném, nagyon is tarkaságos.

Tarkaságos, áradó, sziporkázó – épp ilyenkor kell ismernie az író a takarékoság csínját-bínját is. Egy pillanatig sem érzem, hogy kevesebb több lett volna. Sőt, híven az állomáshasonlathoz, a Hizsniai-pályatestek forgalma úgy élénk, hogy zűrzavar sem lesz belőle, pangás meg végképp nem kedvetleníti a figyelőt. Költői erénye a könyvnek, hogy sok emlékezetes helye van; prózai jelessége, hogy egyenletes. A prózából nem lesz „nyálkás költői textus” (hogy Mándy Ivánt szabadon idézzük), a vers nem kér felmentést

trükkök által (lábjegyzetelés stb.), tud telten zengeni. No, már Hizsniai megidézőjelezettségének keretvázai között.

Nyár–ősz–tél, sör–bor–pálinka, efféle cím-elemek könnyed kézről árul-
kodnak, de Hizsniai talán csak a szakaszoló, „angol nyelvű” képversfélék-
nél marad önmaga legjobbjai mögött. Mulatságosak a rögtönzései, mutatják,
hogy az állandó verskészletű állapot nem átok. A faktúra (a versszövedék)
megbízható akkor is, ha skandál (szónokolgat), ilyenkor a bódulat kritikáját
kapjuk, mulatunk. És ahol a divatos irodalomelméletet kicsúfolja, egé-
szén tündökletes. (A címadó műben.)

Összességében Hizsniai mostani főállomása rajta fog maradni líránk-
átmenetünk térképén. (Átmeneti: a líra és a próza szövegen talán kicsit túli
konglomerátuma.) Bízom benne, hogy sem a habzó kedvű, sem a puritán
Hizsniai nem győzedelmeskedik „a másik fél fölött”, továbbá hogy a kö-
vetkező kötetes megszólalásig nem telik el megint annyi idő, mint általában
az eddigiek során. Tehát fölkelte kíváncsiságunkat ez az író, a többet
ennél mondhatunk-e? (Ha szövegkritikai feladatra már nem s nem vállalko-
zunk.) Mivel igen bőséges választékból került ide a „kvartettbe”, nem is kell
mondani, valami minősége–adta vonzódásunk eleve volt, s dolgunkban a
magunk leírt sorai csak megerősítettek.

Ne legyen másképp ez Nyilas Attila esetében sem. (Csak-szemlézgető alap-
állásunkat hadd hangsúlyozza, hogy nem emeljük ki a neveket, nem határoljuk
el egymástól az opusokat. Nyilas Attilával, megvallom, most ismerkedtem elő-
ször. Írószemélyisége, publikálói alakja nem éppen előretülekű, rivaldafénybe
nem épp törekvő. Furcsa és tetszik azonnal, hogy nevét a szokástól eltérően,
de végre a józan logika jegyében írja valaki, ő: „Attila” helyett „Attila”. Mon-
dom, ezt már remélni sem mertem. Bizonyosra veszem, hogy nem Józseftől
akarja elhatárolni magát, hanem... állaga ez meg történetesen őneki. Ez az
„Attila”-dolog. Kötetének címe *Holtjáték, vagy a címlapon*

HOLT JÁTÉK

hát nem tudom, kiadója az Ab-Art. A Bruthalis-könyvek sorozatában. Hm.

Nem nevezhető brutális lírának ez a sokszólamú mű, ellenkezőleg, fon-
tos szellem–elve a pontosság keresése, az árnyaltság. Címei – *Valami jelen-
tétan; A; Arculat; Nyár; Három változat*, stb. – az egyszerűséget ugyanúgy
hangsúlyozzák, mint másutt – *Házi áldás; Fényseb; Egyetemes könyörgés; Lázbe-
széd* etc. – a kontextust, az összefüggést, a körkörös szövődést, beleszervülést.
Kiét mibe? Hát erről szól Nyilas Attila költészete éppen!

Nádas Alexandra képei („illusztrációk”? nem, igazi jó festmény–mivol-
tukat hűen őrző munkák) külön említést érdemelnek. Valamint hogy ez a

könyv is Pozsonyban jelent meg. És hogy, ha jól hallom, második kötete ez a most 36 éves írónak. Nocsak.

Alap kutatás – az első cikluscím. Válasz rá az első vers címe – *Hidegglelés*. Vendégségbe hívják, de önmaga helyett önmaga hidegglelését küldi, annyira nem vonzó a vendégség világa. Szabó Lőrinc, Petőfi, még sokak, könnyeden–önéletesen lejtő ritmusával sorjáznak a négysoros, rímes versszakok. Mintegy helykén, de megnyerően. A *Késleltetés*, a *Lélekjelenlét* – rájátszás a szavak eredeti tartalmára, megváltozott helyzetére. (A vers értelmi összefüggésében.) Babits-pastiche K. Kabai Lórántnak ajánlott vers: „A vírus vírusa”. Nagyszerű dolog a „Csak vírus bír vírus vírusa lenne”, arra, hogy csak „én” tudok versemnek hőse lenni. S megkerüli Karinthy Frigyes ígyszirtjeit. Remekműnek tekinthető a *Radnóti éjjel*. (Az idő kivert aranyfogával. De vissza, vissza, nem írok kritikát. Nem helyezem el költőinket a magyar irodalom nagyobb kontextusában pl.) Hajnóczy Péter és Ottlik, Doderer is előjön a könyvben. Minimalista szellemű (bár így „brutális”, persze) a *Holtjáték*-könyv.

Minél többet olvasom, annál jobbnak mutatkozik. Tehát nem adja olcsón magát ez a költőiség. Beney Zsuzsától a „Minden második szó ki mondhatatlan” ejti meg. Hű ezzel önmagához. (Amilyenek most már Nyilas Atillát ismerem.) Az *Aporia* a „vírus” alaphangját hozza parafrázishelyzetbe: „Nem menni valahova: nem menni”. Érdekes, hogy bár kultúr-történeti és költészetközegi kötődései erősek. Nyilas Atilla teljességgel önálló hang. (Minden költő része a költészet egészének, persze. De hogy önálló hang szól itt: ugyanígy igaz.)

Külön örömem, hogy az említett Doderet így megkedvelte. (A szépnek az ő múlásáról, nem idézhet köztünk hosszan.) Hosszan elidőz viszont költőnk a hit kérdéseinél, s nem tételesen, nem katekizmus-jegyben, hanem átélten. Permutáló elvképzését itt is megtartja, verseinek hitelét a belső építkezés pontossága, erőltetés-nélkülije ugyanúgy biztosítja, mint a „világ-szellemi beágyazódás”. Jó dolog.

Györe Balázst prózaíróként ismeri mindent oly nagyon ismerni vélő „irodalmi köztudatunk”. Mert húsz évet felölelő verskötetéről (*A jámbor Pafnutyij apát keze vonása*) módon volt már 1982 táján is írni, a most másutt megint, ide a kötet érdemben új ciklusáról (*Labdaházi eskü*) kanyarítanék valamit; stílszerű a szó, mert részben teniszről, az ember tenisz-mutatta képéről szól ez a „Labdaház”. A – rövidítsük – Madách Társaság, érdemben igencsak Andor Csaba kiadásában megjelent könyv brutális egyszerűséggel mutat egy küzdelmes belső világot. A teniszlabdával ez látszólag térbe – salakra, hálók fölé és közé stb. – tárul át, de a látszat csalóka. Györe

ugyanúgy – „ottlikian”, – folytatja küzdelmét az anyaggal, önmaga vélhető anyagával, ahogy az ÉS-ben rendszeresen olvasható *Városkép*-sorozatában.

Mely utóbbiban, most látom csak, szintén költőnek bizonyul. Úgy a maga módján, természetesen. (Ki másén?) Az 51 éves író, merőben tematikus, merőben minimalista, merőben aplanista, kőbe-szőget-verő alkat. Megszámlálható mennyiségű csúcsot mászott meg eddig igazi regényeivel, ám a fikció teljes elhagyásával. Verseiben, épp a költészet alapsajátosságának okán, a fikciót nem egészen tudja megúszni. Az expresszív, olykor kétségbeesetten eruptív lélek: költészetben már stilizáció. Ergo fikció (is).

Nyilvánvaló tévedés lett volna (lenne) ilyen jelentősen előrehaladott pályáállapotban dolgozó írótól (költőtől), ha akár csak egzisztencialista alapon is, netán wittgensteinien, alaphasonlattá akarja tenni a labdajátékot. „Élőjáték, holtjáték”, e dinamizmusban gondolat és meccs. A tenisz részletei, persze, az ember etikai tartását, igyekezetét, kudarcait tárják elő. Előny, adogatóként és fogadóként, a miénk, a másiké... csavarni, vonalra játszani... közben számolni. Ez érdekes, ez engem vonz. A számolás kényszerűsége (s hogy épp Györe Balázsnál! tőle! mondom kajánul). A tenisz-versek nem afféle láncos–lobogós sportciklus; de a Sziget vén fáai sem lengenek áldó árnyaikkal, eszünkbe sem jut a tölgyek világa se. Nem, ezek a költemények (salakon! ahol jól lehet csúszni a lassabb menetű labda után etc.) keretek közé zárják az életérzést. (Jöjjön e szó, egyszer jöhet.) Engem a szerva, az adogatás szerencsejáték-jellege aggasztott, mikor teniszezőket néztem. Nem szeretem a szerencsejátékokat, a lófogadás – ahogy én művelem – messze nem az. A teniszben egyetlen mérkőzés során is sokkal több lehetőségből áll össze a végeredmény (szellemileg és gyakorlatilag is), mint a sakkjátszmában, a lófogadásnál. Más szerveződésben (magányosabban!) alakul, mint a labdarúgás és más csapatjátékok terepein. A teniszben az emberi létezés, az egzisztálás egészen sajátos eszközrendszere, szabályrendszere (örökké esetleges, de nem szerencsejátéki!) lebonyolódása figyelhető meg. Györe Balázs ezt – enyhe a kifejezés! – minden erőltetés nélkül képes meglétünk paradigmájává, egyik elképzelhető mintájává tenni, „ezzé-ábrázolni”.

Távolságtartást is őriz. Jó, hát ez az expresszionista minimalizmusnak alapvetően sajátja. Csak semmi klop-klop szívdobogás, idézzük nagyjából Ottlikot, és Györe versjátékából is suhogások (labdáé), szusszanások (emberé) hallatszanak ki. Nem érzelmek. Ám arra sem törekszik külön, hogy találttárgyas–verset írjon, kizárólag objektív legyen, újregény. Nem, nem, ez a líra, Györenek a tenisz–lírája (és a Pafnutyij-kolostorossága, korábról) szinte tárgyiasabb (mégis), mint a *Városkép*-sorozat sok átforrósodó darabja. Volt min edzenie költőibb lényét, van biztos rév, ahová a lírai elkalandozás

után visszatérhet – de miért lett volna ez „elkalandozás”? Elfogadtuk Györe Balázst most már mint költőt is, bőven!

Ha Nyilas volt az (el)ismerendő, Hizsnyai a már (el)ismert, Györe az otthonos, nos, nem vitás: Dukay Nagy Ádám a meglepetés. Bár e jelzők a fogalmak: elcsépeelt szavak. Mégis.

Megírtam már e dolgozat „verses befejezését”, magamat is bátorítván, maradjak hű az alapálláshoz. Dukay verskötete ráadásul egy készülő kötet magvát-részét adja egyelőre „csak”. A teljes poétai érték mégis megragad. Ha fiatalabb irodalmunk azzal hökkent (nem mindenképp jó értelemben), hogy „minden az érzés, alig valami a tudatos gondolat” (mit lehetne gondolni ma még? ez az autista, öndemagóg belső jelszó, kicsit esetleg ez), Dukay (is) gondolatiságával lep meg, ám ettől a versek tagolásának, lüktetésének, „hangulatiságának” semmi eleme nem gyengül, nem lanyhul, sőt. Nem kritika ez, tehát szövegelemzés se – nagyobb összefüggésekbe pedig csak szigetekként emelhetem a Dukay-verseket. A *Fényképdoboz*, ahogy helyzetképet ad kilenc sorban, majd az ebből eredő „tartalékok nélküli” ott-hontalan életet mutatja, mely megkezdődött... Az *Eleget élni* sem Illyés-utáni, inkább azt a (józsefi, illyési, zelki) költészetet megújító törekvései... a Pilinszkynek ajánlott *Két oldal*, mely így indul: „Itt nincs élet, (nem tudni, emlékezni), mióta már.” A versbeszéd (jaj, elkopott szó, hanem azért...), a dikcióatlanság is holtbizonyossággal teszi-rakja a magáét. Így, itt kell „segítség nélkül, egyedül kivárni a didergés levegőjét, (a másik oldalt,) még visszafelé nem halad minden”.

Beleesem az élmény csapdájába. Azt hiszem azonban, s mintha joggal hihetném, az egyik legelemibb erejű költői ígére-megszólalás lesz a Dukayé, mikor kötete megjelenik. Csapda az ilyes vélekedés és kijelentés, mert lehet, hogy engem igenis a várt szöveg, felfogás stb. megérkezése ihlet rá, nyűgöz le, hallom, amit hallani szeretnék. De nem hiszem. És az sincs soha, hogy egy ízig így lehetne egyenletes egy „korai” (?) matéria. Ami viszont későbbi matériáktól (idősebb költők hasonló munkáitól) üdvösen megkülönbözteti a Dukay-kötetindulást: nem hozza-görgeti saját „velejáróit”, tehetetlen hordalékát. Itt még mindennek első-megszólalási élet-halál fontossága van.

Így aztán épp a versek olvastán jön a „hátrább az agarakkal”, felszólítás önmagamnak. Hát persze, még bőven áradnak az impressziók (működik a jó öreg impresszárió, az emlékezés), kiteljesedik atmoszféra-elemekkel a vers-test, csak mindazonáltal: a felfogás, a gondolat nagyon érlelődő. Már-már megvan. Az a hang, melyhez – persze – még kell egy és más.

A mennyi-az-annyi kérdése pontosan formázódik. Tárgyakkal, élethelyzetekkel. Nem érzelmi líra ez, a felforrósodás nagyon sokszor áll be már

gondolati rendszer-helyére. Ez a rendszer pedig: automatizmusokat el nem fogadni! Részrehajlónak, főleg érdekből, végképp nem lenni. Ellenőrizni! A helyzetdalok épp azért még kezdetlegesebb fokon járnak, hát nyilvánvaló! Nem regényíró produkcióját kapjuk.

A lemondás ölelése, mely mégis madárrajként válik megfoghatóvá; a hátsó ablakok tudata; az átmeneti szállásoké; s a városi hajnaloké... és ahogyan ez nem állapotfestés valami elbűvöltségből, netán ellenkezőjéből, a kiábrándulásból: Dukay Nagy Ádámnak ezek komoly mértékben beteljesülő kezdeményei. Van keményebb hangja, van valamivel enyhületesebb, több félig-késszel benne, de a kötegnyi versben aránytalanul *több* a nagyon jó darab, mint a kevésbé. Többet most nem mondhatok, leszek olvasója majd.

BÚCSÚVERSENGÉS

Itt hát akkor négy költő,
szál négyükön át-öltő,
ha e szó nem képzavar,
írtam róluk, nem zavar,
írtam, bár a papírok
helyéről már nem írok,
nem a papírról írtam,
se fákról a papírban,
se hogy mik lesznek sírban,
két-két-két-két flekk: írtam.
Három-három sok volna,
három-három: halandzsa
is fért volna annyiba;
kevesebb szó, s a hiba
is kevesebb, remélem.
Ha mind a négyük éhen
maradt volna két flekken,
a Csarnokban, a büfében
van jó mustáros flekken,
fogyasszák nálam szebben,
ahogy én fogyasztottam
őket, bármi jött is elő,
emberevő nem voltam,
a papír meg gombóc lesz

agytekervényeidben,
hát el innen, e innen,
még valódiból pót lesz,
és mi szokványt mind ott látsz,
úgysem lenne szívpotlás.
De csak összekavarjuk,
kész a szál, mit „elvarrjuk”!
fut a szál, mit nyálazzuk!
Magunkat így válasszuk.
Írjunk csak – hogy megvagyunk,
több ne is legyen „magunk”.
És mielőtt elunja
maga-magát a még magább,
hagyjuk szépen

magunkra.

De ha van vissza-ára
bármilyen fizetségnek.
hát van annyi, hogy a lélek,
nem híján körmös felének,
közhely-idézőjelének,
nem marad úgy magára.

Így hát újra-kezdheti,
magának ha tetszeni
nem tud is vele,
akad megint kényszere,
akad új találkozásra
– hadd reméljük – ürügye.
Készígy e négy úr ügye.
Már ahogy magányom látta.